

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Марина НАЗАРЕНКО (Кіровоград)

Постановка проблеми. Удосконалення процесу професійної підготовки майбутнього вчителя музики передбачає впровадження у систему навчання на мистецьких факультетах нових підходів і методів, які б відповідали вимогам сьогодення. Незважаючи на досить широкий спектр наукових досліджень у галузі вокально-хорової підготовки студентів музичних і педагогічних вузів, питання формування готовності майбутніх учителів музики до цього виду практичної діяльності і досі залишаються актуальними. Ізольованість різних сторін підготовки вчителя, неготовність студентів до використання набутих знань, невміння поєднувати різні види фахової діяльності, наявність великого розриву між програмними вимогами і реальною підготовкою студентів – ось ті проблеми, які повинні стати предметом наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти вокально-хорової підготовки майбутніх учителів музики знайшли наукове обґрунтування у працях Л. Арчажникової, Ж. Дебелої, Н. Згурської, В. Крицького, Є. Курішева, І. Мостової, В. Муцмахера, Г. Ніколаї, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Г. Сайк, О. Щолокової та ін. Актуальною в останні роки стала проблема розвитку виконавського мислення студентів (М. Бенюмов, І. Гринчук, І. Кірчик, В. Крицький, А. Малинківська, В. Приходько, Н. Прушковська, В. Фомін, Н. Шевченко та ін.).

Мета статті: розглянути питання формування готовності до вокально-хорової діяльності як педагогічну проблему, дослідити стан даного виду фахового навчання студентів мистецьких факультетів ВНЗ, здійснити аналіз науково-методичних досліджень у цій галузі.

Виклад основного матеріалу. Формування у студентів готовності до вокально-хорової діяльності – одна із проблем сучасної музичної педагогіки. Аналіз наукових досліджень свідчить про зростання уваги вчених до питань вокально-хорової підготовки студентів педагогічних вузів. Практика роботи в класах диригування, вокалу, хорового класу показує, що у цьому виді фахового навчання ще існують суперечності: між змістом сучасної музично-педагогічної освіти і рівнем готовності випускників мистецьких факультетів і вузів до професійної діяльності.

Оптимізація процесу вокально-хорової підготовки майбутніх учителів музики стала предметом дослідження музичної педагогіки. У науково-методичній літературі широко розглядається проблема розробки теоретичної моделі (професіограми) майбутнього вчителя музики. Це своєрідний еталон фахівця, який повинен відповідати сучасним вимогам, акумулювати той потенціал, що припускає успішність функціонування майбутнього спеціаліста.

Гіпотетичні моделі майбутнього спеціаліста (Л. Арчажникова, Н. Гришанович) передбачають наявність системи загальнопедагогічних та фахових знань, умінь і навичок, основними компонентами якої є: організаційний, орієнтаційний, мобілізаційний, інформаційний, комунікативний, інтелектуальний, емоційний, дослідницький, спеціальний музичний. Останній містить і ряд вимог до сучасного вчителя музики щодо змісту його музично-виконавської підготовки [1; 2].

Розглядаючи компоненти усталеної дидактичної моделі професійної підготовки вчителя музики (мета, зміст, форми і методи організації навчальної діяльності студентів, її

стимулювання, контроль, аналіз і оцінка результатів навчання), що реалізується безпосередньо в навчальному процесі, О. Ростовський стверджує: якщо зміст і методи навчання не передбачають мети подальшого розвитку студента, не визначають, яких якостей він має набути у навчальній діяльності, то таке навчання виявляється неефективним. Метою професійної підготовки майбутнього вчителя музики має бути формування його музично-педагогічної культури як синтезу психолого-педагогічних і фахових знань і вмінь, загального розвитку і професійних якостей, стилю поведінки і діяльності. Крізь призму визначеної мети автор розглядає зміст музично-педагогічної освіти, яка є ядром професійної компетенції вчителя музики; підкреслює вирішальне значення наявності не стільки обсягу знань, скільки їх глибини й системності, тобто не максимуму знань, а їх мобільності, гнучкості і достатності для викладання музики в школі [11, с. 17]. Цей висновок має важливе методологічне значення для забезпечення цілісності навчального процесу у вузі та всебічного розвитку особистості майбутнього вчителя музики.

Систематизуючи та аналізуючи особистісні й професійні комплекси установок, спрямувань, здібностей, якостей, мислення, знань, умінь і навичок випускника, А.Малинківська пропонує моделі музиканта-педагога двох типів: констатує і прогнозує. Констатує модель є відображенням реальної підготовки випускника, прогнозує – «ідеального фахівця». Порівняння та співвідношення вказаних моделей дає можливість виявити коло проблемних питань щодо вдосконалення навчального виховного процесу у педагогічному вузі [6, с. 26].

Аналізуючи проблеми професійної підготовки вчителя музики, Г. Падалка виокремлює в музичній педагогіці три напрямки досліджень. Перший напрямок – дослідження питань естетичної спрямованості підготовки вчителя музики у педагогічних вузах [9, с. 66]. Дослідження цього напрямку пов'язані з підвищенням музично-естетичної культури майбутніх педагогів, засвоєнням знань, умінь та навичок виразного художнього виконання музичних творів, розвитком естетичних потреб, оцінок, смаків (Л. Арчажникова, І. Лисовська, Г. Падалка, О. Рудницька та ін.).

Другий напрямок складають дослідження, пов'язані з проблемами навчання студентів музично-педагогічних факультетів. Дослідники зосереджуються на пошуках шляхів оптимізації навчального процесу, його відповідності майбутній професійній діяльності студентів у школі (Е. Абдулін, З. Квасниця, Л. Коваль, В. Ражников, Л. Рапацька, О. Ростовський, Н. Тихомирова, Г. Ципін та ін.).

До третього напрямку увійшли дослідження науково-методичних засад викладання окремих дисциплін, найрізноманітніших питань фахової підготовки майбутнього педагога-музиканта (Л. Арчажникова, В. Муцмахер, Л. Смирнова, І.П. Кулясов та ін.).

Зупинимось детальніше на питаннях, що віднесені до другого і третього напрямків. Цілий спектр проблем у процесі фахової підготовки виникає внаслідок неупорядкованих відношень між двома системами – навчально-виховного процесу ВНЗ і професійною діяльністю педагога. Студенти включені до роз'єданого на окремі предмети, якісно різноманітного навчального процесу, що задає власні детермінуючі фактори, стимулює певні тенденції розвитку особистості. При цьому здебільшого переважає тенденція елективного наповнення навчальних планів новими предметами, ніж інтеграційні процеси, що коректно дозволяють переборювати смислові та змістові перепони між навчанням і професійною діяльністю. Інтеграція здійснюється на основі об'єднання наукових теорій, а не навколо професійних змістів і цінностей. У зв'язку з цим у процесі підготовки педагога-музиканта виникає проблема перевантаження студента. З метою забезпечення його найрізноманітнішою інформацією, до навчальних планів вводиться величезний перелік дисциплін, що мають надмірні обсяги.

Актуальною залишається також проблема співвідношення психолого-педагогічної та фахової підготовки майбутнього вчителя музики. На думку О. Рудницької, проблема музичної діяльності вчителя здебільшого обмежується фаховою освітою й організацією культурного дозвілля. Ці форми не вичерпують глибинних функцій музичного мистецтва у формуванні особистісних якостей педагога, внаслідок чого реалізуються не всі можливості професійної підготовки майбутніх учителів. На практиці спостерігається невідповідність вимог до культури студентів фактичному рівню її розвитку, що посилюється суперечностями: 1) між сутністю культури особистості як системи і фрагментарністю знань щодо специфіки її виявлення у педагогічній діяльності; 2) між високим виховним потенціалом музики і його недостатнім відтворенням у педагогічному процесі; 3) між ступенем наукового вивчення загальної теорії музичного сприйняття і невизначеністю його змісту і структури в аспекті професійної підготовки студентів; 4) між постулюванням значущості досвіду «спілкування» з музикою і відсутністю цілісної концепції його формування у майбутнього вчителя; 5) між потребою емоційно-інтелектуального розвитку студентів і нерозробленістю етапів педагогічної роботи,

спрямованої на збагачення внутрішнього світу особистості музичними цінностями; б) між динамікою соціокультурного функціонування музичного мистецтва і консерватизмом чинних програм, форм і методів освіти й виховання студентів [12, с. 7].

Удосконалення теорії й практики професійної підготовки вчителя музики поки що не змінюють суті навчального процесу на мистецьких факультетах і здебільшого обмежені рамками усталених традицій, в яких формальне начало все ще переважає над началом творчим. Намагання створити нові програми малоефективні передусім тому, що спираються на традиційні, багато в чому застарілі підходи, які не відповідають сучасним психолого-педагогічним уявленням.

Перспективними для розвитку музичної освіти вищої школи є наукові розробки І. Гринчук, О. Олексюк, Н. Миронової, які роблять акцент на визнання унікальності кожного суб'єкта навчання, його цілей і мотивацій, формування творчих рис особистості студента. У цьому контексті особливого значення набуває одна з найголовніших педагогічних проблем – забезпечення гуманізації професійної підготовки майбутніх учителів музики, тобто утвердження людини як найвищої соціальної цінності, найповніше розкриття її здібностей і якостей, задоволення різноманітних освітніх потреб. Опора на ці ідеї дасть змогу не декларовано, а реально переорієнтувати навчальний процес на пріоритетний розвиток особистості студента, виявити і сформулювати в майбутнього вчителя творчу індивідуальність, виробити неповторну методику формування готовності до педагогічної діяльності, на основі загальної та професійної освіти підготувати для школи інтелігентного, компетентного вчителя музики, здатного пробудити в дітей інтерес до знань і музичного мистецтва [11, с. 18].

Такий підхід до підготовки вчителя потребує методологічної переорієнтації від імперативної моделі навчання з її функціональним підходом, спрямованим на оволодіння фахівцем необхідним стандартизованим набором знань, умінь і навичок, до особистісно-зорієнтованої, що передбачає створення умов для найповнішого розкриття особистісного потенціалу майбутнього спеціаліста. У центрі навчального процесу повинен стояти студент, його здібності, можливості, прагнення. Це означатиме глибоку повагу до неповторності та індивідуальності результатів музично-творчої, музично-пізнавальної та музично-виконавської діяльності кожного студента.

Організація навчання у класах вокально-хорового циклу з урахуванням особистісних якостей та індивідуальних особливостей студента

є підґрунтям для реалізації індивідуально-диференційованого підходу у фаховій підготовці майбутнього вчителя музики. Заняття з вокалу, хорового диригування традиційно відбуваються в індивідуальній формі, що забезпечує тісний контакт викладача з кожним студентом. Але сама по собі форма індивідуального навчання ще не є гарантією індивідуально-диференційованого підходу. Це стає можливим лише за умови пильної уваги викладача до індивідуальних особливостей студентів: спрямованості особистості (її інтересів, ідеалів, індивідуальних схильностей, моральних поглядів, становлення до навчання); ступеня учіння студента (його досвіду, знань, навичок, умінь, звичок); індивідуальних особливостей психіки (характеру емоцій, розуму, вольових якостей, наявності образного чи аналітичного мислення); суто фізіологічних якостей (сили та врівноваженості основних нервових процесів, різноманітної рухливості) [15, с. 64].

У процесі індивідуальних занять необхідно також враховувати й рівень професіоналізму студента, особливості музично-виконавського мислення, темпераменту, уваги, музичного слуху і пам'яті; вміння самостійно працювати; музично-художній смак, стиль і манеру гри, артистичність, музично-виконавську уяву і фантазію. При цьому необхідно пам'ятати про суперечності, які виникають у процесі навчання: 1) між певними знаннями, виконавськими вміннями та навичками, що є на даний момент у студента, і новими вимогами, що ставляться до майбутніх педагогів-музикантів у ході навчання; 2) між низьким рівнем музично-пізнавальної самостійності студентів та необхідністю виконання значного обсягу завдань; 3) між способами використаних знань, умінь і навичок, що вже склалися, та необхідністю застосовувати і видозмінювати ці способи у нових умовах [7, с. 28].

Вивчивши суттєві індивідуальні особливості студентів, з'ясувавши їхні джерела, викладач може усунути ці суперечності й створити оптимальні умови для формування готовності педагога-музиканта до вокально-хорової діяльності, для найповнішого розвитку його як творчої особистості. Враховуючи індивідуальні особливості кожного студента (рівень його довузівської підготовки, загальний розвиток, здібності, професійно необхідні якості, особливості мислення, пізнавальний інтерес до предмету тощо) можна також визначити найбільш ефективну і результативну систему методів у процесі навчання.

Формування готовності майбутніх учителів музики до вокально-хорової діяльності неможливе без індивідуалізації їхньої фахової підготовки з метою виявлення та розвитку професійно необхідних якостей, актуалізації

потенційних та набутих можливостей, щоб запобігти усередненості та уніфікованості в інструментально-виконавському навчанні. Це система дій спрямована на максимально доцільне урахування інтересів, можливостей, ціннісних орієнтацій, установок особистості з метою її професійного ставлення та творчого розвитку кожного студента. Нівелювання індивідуальності майбутнього вчителя музики в процесі фахової підготовки може призвести до тиражування стандартизованого усередненого фахівця, що в свою чергу мимоволі буде виховувати знівельованого середнього учня загальноосвітньої школи.

У цьому контексті привертають увагу висвітлені у науковій літературі проблеми відходу від авторитарного типу взаємодії між викладачем та студентом, прагнення до створення творчої атмосфери художньо-педагогічного спілкування. Так, С. Єгорова у своєму дослідженні порушує проблему розвитку виконавської активності студентів-музикантів та їхньої готовності до виконавської самореалізації. Виконавську активність автор поділяє на ряд компонентів, а саме: формування психологічної установки на виконавство і розвиток потреби до виконавської творчості як необхідного шляху музичного виховання школярів і власного професійного становлення; розвиток творчої індивідуальності студента в процесі роботи над художнім образом твору, що пов'язаний з проникненням у композиторський задум і його емоційно-яскравим, переконливим індивідуальним трактуванням; накопичення різноманітного музичного репертуару та формування навичок його педагогічної інтерпретації; розширення музичного кругозору і підвищення загально-художньої культури студента як того живильного середовища, з якого він здобуватиме імпульси для подальшого педагогічного і творчого зростання [4, с. 53-54].

Актуальними для нашого дослідження є наукові розробки Ю. Тарчинської, яка стверджує, що студентів потрібно озброїти не стільки досконалим знанням певних творів, скільки вмінням орієнтуватися у тенденціях і закономірностях різностильової музики. Вчена вбачає раціональнішим у навчанні вчителя музики шлях формування вміння розуміти семантику інтонаційного середовища будь-якого мистецького напрямку через розкриття суттєвих стильових особливостей творчості певного композитора. Але досягнення художньо-естетичного результату можливе лише у разі сполучення логічної та емоційної сторін його музично-образного мислення, а також володіння конкретною системою практичних навичок [14, с. 88].

Серйозним недоліком викладання музично-виконавських дисциплін є відсутність належної уваги до активізації емоційно-естетичних факторів музичної інтерпретації. Г. Саїк у цьому контексті відзначає ряд прорахунків, а саме: авторитарність педагогічного керування, нав'язливе втручання у сферу естетичного самовираження студентів; відсутність психолого-педагогічної опори з боку викладачів на індивідуальні запити та художні інтереси студентів; низький рівень володіння викладачами спеціальними методами педагогічного впливу на емоційно-естетичні переживання студентів [13, с. 13].

Висновки. Отже, аналіз науково-методичних досліджень та узагальнення практичного досвіду вокально-хорової підготовки на мистецьких факультетах показує, що у цій галузі ще існують проблеми, які потребують наукового підходу до їхнього розв'язання. До них відносяться: неузгодженість у викладанні фахових навчальних дисциплін; відсутність у багатьох студентів інтересу до учительської професії; недостатня професійно-педагогічна спрямованість навчання у виконавських класах; низький рівень сформованості у студентів системи музично-виконавських знань, умінь і навичок та відсутність упорядкованого художньо-виконавського досвіду.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арчажникова Л.Г. Структура профессиональной деятельности учителя музыки / Л.Г. Арчажникова // Подготовка учителя музыки к профессиональной деятельности в школе. Сб. ст. – Ярославль, 1985. – С. 3–20.
2. Гришанович Н. / Гришанович Н. Модель специалиста. – Минск, 1985. – 86 с.
3. Гусейнова Л.В. Формування готовності майбутніх учителів музики до інструментально-виконавської діяльності: Дис. ... канд. пед. наук. 13.00.02. / Л.В. Гусейнова. – Ніжин, 2005. – 241 с.
4. Егорова С.В. Развитие исполнительской активности будущего учителя музыки в процессе его фортепианной подготовки: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. / С.В. Егорова – М., 1998. – 196 с.
5. Лабінцева Л.П. Формування вокально-хорової майстерності в процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л.П. Лабінцева. – Луганськ, 2007. – 22 с.
6. Малинковская А.В. Специфика исполнительского анализа музыкального произведения / А.В. Малинковская // Вопросы воспитания музыканта –исполнителя. – Вып. 68. – М., гос. муз.-пед. ин-т им. Гнесиных, 1983. – С. 88–104.
7. Мойсеенко Р.Н. Формирование профессиональной готовности будущего учителя средствами индивидуальной работы: Дис. ... канд. пед. наук. – Кр.Рог / Р.Н. Мойсеенко – 1997. – 182 с.
8. Муцмакер В.И. Формирование профессионально значимых качеств личности учителя музыки. / В.Т. Муцмакер – М.: МПИИ, 1988. – 62 с.
9. Падалка Г.М. Основні напрями дослідження проблем музично-педагогічної підготовки студентів / Г.М. Падалка // Дослідження проблем професійної підготовки вчителя музики. – К.: КДІП. 1981. – С. 65–73.
10. Полянський Ю.О. Вища освіта на сучасному етапі та її проблеми / Ю.О. Полянський // Українське

музикознавство. Вип. 25: Респ. міжвід. наук.-метод. посібник, ред.кол. Котляревський І.А. та ін. – К.: Муз.Україна, 1990. – С. 87–96.

11. Ростовський О.Я. Професійна підготовка майбутніх учителів музики: проблеми і перспективи / О.Я. Ростовський //Наукові записки. Серія: педагогіка. – № 2. – 2001. – Тернопіль: ТДПУ, 2001. – С. 15–22.

12. Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: Навч. посібник. / О.П. Рудницька – К.:ІЗМН, 1998. – 248 с.

13. Саїк Г.Ф. Формування виконавської майстерності у студентів на основі активізації емоційно-естетичного переживання музики: Автореф. канд. пед. наук: 13.00.02. / Саїк Г.Ф. – К., 2000. – 19 с.

14. Тарчинська Ю.Г. Формування у студентів-інструменталістів навичок виразного виконання в процесі вивчення курсу «Загальне фортепіано»: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. / Ю.Г. Тарчинська – К. – 2002. – 193 с.

15. Язикова Н.Б. Індивідуально-дифференційований підход к професіональної підготовке студентів консерваторий: Дис. ... канд. пед. наук / Н.Б. Язикова – О., 1992. – 166 с.

BIBLIOGRAFIYA

1. Archazhnikova L.G. Struktura professionalnoj deyatel'nosti uchitel'ya muzyki/L.G. Archazhnikova //Podgotovka uchitel'ya muzyki k professionalnoj deyatel'nosti v shkole. Sb. st. – Yaroslavl. 1985. – S. 3–20.

2. Grishanovich N. / Grishanovich N. Model specialista. – Minsk, 1985. – 86 s.

3. Huseinova L.V. Formuvannya hotovnosti maibutnikh uchyteliv muzyky do instrumentalno-vykonavskoi diialnosti: Dys. ...kand. ped. nauk. 13.00.02. / L.V. Huseinova. – Nizhyn, 2005. – 241 s.

4. Egorova S.V. Razvitie ispolnitelskoj aktivnosti budushhego uchitel'ya muzyki v processe ego fortepianno podgotovki: Dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. / S.V. Egorova – M., 1998. – 196 s.

5. Labintseva L.P. Formuvannya vokalno-khorovoi maisternosti v protsesi fakhovoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzyky: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 «Teoriia ta metodyka profesiinoi osvity» / L.P. Labintseva. – Luhansk, 2007. – 22 s.

6. Malinkovskaya A.V. Specifika ispolnitelskogo analiza muzykal'nogo proizvedeniya / A.V. Malinkovskaya //Voprosy

vospitaniya muzykanta –ispolnitelya. – Vyp. 68. – M., gos. muz.-ped. in-t im. Gnesinyh, 1983. – S. 88–104.

7. Moiseenko R.N. Formirovanie professionalnoj gotovnosti budushhego uchitel'ya sredstvami individualnoj raboty: Dis. ... kand. ped. nauk. – Kr.Rog / R.N. Moiseenko – 1997. – 182 s.

8. Mucmaher V.I. Formirovanie professionalno znachimyh kachestv lichnosti uchitel'ya muzyki. / V.T. Mucmaher – M.: МРІІ, 1988. – 62 s.

9. Padalka H.M. Osnovni napriamy doslidzhennia problem muzychno-pedahohichnoi pidhotovky studentiv / H.M. Padalka // Doslidzhennia problem profesiinoi pidhotovky vchytelia muzyky. – K.: KDPI. 1981. S. 65–73.

10. Polianski Yu.O. Vyscha osvita na suchasnomu etapi ta yii problemy / Yu.O. Polianski //Ukrainske muzykoznavstvo. Vyp.25: Resp. mizhvid. nauk.-metod. posibnyk, red.kol: Kotliarevski I.A. ta in. – K.: Muz.Ukraina, 1990. – S. 87-96.

11. Rostovski O.Ya. Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv muzyky: problemy i perspektvyv / O.Ya. Rostovski //Naukovi zapysky. Seriia: pedahohika. – № 2. – 2001. – Ternopil: TDPU, 2001. – S. 15–22.

12. Rudnytska O.P. Muzyka i kultura osobystosti: problemy suchasnoy pedahohichnoi osvity: Navch. posibnyk. / O.P. Rudnytska – K.:IZMН, 1998. – 248 s.

13. Saik H.F. Formuvannya vykonavskoi maisternosti u studentiv na osnovi aktyvizatsii emotsiino-estetychnoho perezhyvannya muzyky: Avtoref. kand. ped. nauk: 13.00.02. / Saik H.F. – K., 2000. – 19 s.

14. Tarchynska Yu.H. Formuvannya u studentiv-instrumentalistiv navychok vyraznogo vykonannya v protsesi vyvchennia kursu «Zahalne fortepiano»: Dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. / Yu.H. Tarchynska – K. -2002. – 193 s.

15. Yazikova N.B. Individualno-differencirovannyj podhod k professionalnoj podgotovke studentov konservatorii: Dis. ... kand. ped. nauk / N.B. Yazikova – O., 1992. – 166 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Назаренко Марина Павлівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри вокально-хорових дисциплін і методики музичного виховання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього педагога-музиканта.